

Чуланова Г. В.

Сумський державний університет

Харченко В. Ю.

Сумський державний університет

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕКЛАДУ

У статті проаналізовано особливості текстоцентричного підходу до перекладу. Було визначено, що переклад – це особливий вид мовленнєвої діяльності і міжмовного зв'язку (усний та письмовий). Готуючись до перекладу того чи іншого тексту перекладач має бути готовий до зустрічі з низкою труднощів. Зокрема, з відсутністю аналогів у рідній мові, адже мова може включати до свого складу не тільки застарілі, а й іноземні слова, так звані «помилкові друзі», які на перший погляд зрозумілі, а з іншого боку мають зовсім іншу основу. Текстоцентричність та цілісність є головними принципами лінгвохудожнього аналізу тексту перекладу художнього твору; при цьому функціональну відповідність перекладу оригіналу можна визначити лише в загальному вигляді шляхом порівняння образу автору (стратегії конструювання першотвору) з образом перекладача (стратегією конструювання перекладу).

У процесі перекладу художнього тексту, з метою досягнення точного й адекватного перекладу, використовуються різні перекладацькі трансформації.

Підходи до оцінки якості перекладу визначаються типом тексту. Особливого характеру ця проблема набуває в разі перекладу художнього тексту, адже однакову складність створюють для перекладача як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні аспекти. У сфері художнього перекладу питання оцінки його якості розглядаються окремою галуззю перекладу – перекладацькою критикою. Складність оцінки якості художнього перекладу зумовлена багатоаспектністю тексту художнього твору, де кожне слово стає словесним образом і несе значну частину художньо-естетичне навантаження.

Залежно від вибраної інтерпретаційної позиції, визначення художньо-естетичної природи твору, його стильової домінанти, перекладач може приймати ті чи інші рішення, які адекватні потребам читачів у цей момент часу, а в іншу історичну епоху вони можуть бути відкинуті читачами або не відповідати наявним нормам перекладу. Це є передумовою варіативності перекладу, коли співіснують різні переклади одного й того самого твору.

Також автор виокремлює текстоцентричність та цілісність як головні принципи лінгвохудожнього аналізу тексту перекладу художнього твору; при цьому функціональну відповідність перекладу оригіналу можна визначити лише в загальному вигляді шляхом порівняння образу автору (стратегії конструювання першотвору) з образом перекладача (стратегією конструювання перекладу).

Ключові слова: *підхід до перекладу, текстоцентричність, лінгвохудожній аналіз, цілісність, трансформація, функціонування, якість перекладу.*

Постановка проблеми. У сучасному перекладознавстві простежується чітко виражена тенденція поступового зміщення акцентів із міжмовних до міжтекстових відносин, що проявляється в текстоцентричному підході до перекладу, що знаходить відображення як у типологізації перекладацьких текстів, так і в характеристизації тексту перекладу як особливого тексту мовою перекладу. Ця тенденція пов'язана з поширенням у лінгвістиці текстоцентричного підходу до одиниць мови, сутність якого полягає в тому, що адекватний опис мовних одиниць різних рівнів здійсню-

ється в їх інтерпретації в контексті цілого тексту. Текст є тією одиницею, в рамках якої вирішується питання про контекстуальне значення всіх мовних засобів. Кінцевою метою перекладача є створення тексту, який відповідав би вимогам когезії і когерентності, і всі рішення перекладача приймаються з урахуванням цих вимог.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У своїх працях проблемами підходів до перекладу займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: С. А. Алексеев, М. А. Возна, Е. П. Гончаренко, Р. П. Зорівчак, І. К. Кобякова, С. Петров, С. О. Швачко,

R. Beaugrande, M. Rogers, F. Schleiermacher. Також велику увагу методологічній базі комплексного лінгвохудожнього аналізу приділяли такі вчені, як С. Петров, С. Влахов і С. Флорін. Норма перекладу є одним із важливих аспектів проблеми якості перекладу. Намагаючись дати визначення норми перекладу, багато вчених розходилися в думках, і було зрозуміло, що універсального вирішення проблеми бути не може. В. Н. Комісаров розглядав поняття норми перекладу як результат взаємодії кількох вимог до тексту перекладу, серед яких важливу роль грали норма еквівалентності перекладу та жанрово-стилістична норма перекладу.

Постановка завдання. Беручи до уваги актуальність дослідження підходів до перекладу, мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей текстоцентричного підходу до перекладу. Матеріалом дослідження стали художні твори таких зарубіжних авторів, як Р. Бредбері та Дж. Роулінг.

Виклад основного матеріалу. Нині переклад – вкрай важлива функція мовознавства, адже світ стрімко втягується в процеси глобалізації, а слід за ними відбувається поєднання культур, інтеграція населення в різні загальносвітові процеси і на все це накладається постійна міграція (як у туристичній, так і у всіх інших її формах). А тому переклад – вже фактично невід’ємна частина повсякденного життя суспільства. Я. М. Рецкер зазначив, що переклад – це точне відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту і стилю. Але постає питання, як бути, якщо в перекладі рідною мовою багато слів не мають однозначного трактування [2, с. 45]. Багатозначність слів і фраз нерідко ставить у скрутне становище перекладача. Тому щоразу, коли у перекладача виникає хоча б найменший сумнів у перекладі, необхідно провести його ідентифікацію, тобто встановити фразеологічність, користуючись при цьому різними лінгвістичними засобами – від звернення до словників і довідників до контекстуального семантико-стилістичного аналізу.

До основних видів лексико-граматичних трансформацій належать антонімічний переклад, описовий та пояснювальний переклади, компенсаційний переклад.

С. Влахов і С. Флорін вважають, що можливість досягнення повноцінного словникового перекладу залежить від повноти співвідношень між одиницями вихідної мови та мови перекладу [3, с. 74]:

1) слова та словосполучення вихідної мови, що є рівними одиницям мови перекладу, перекладаються еквівалентом. У мов виявлена схожість;

2) слова і словосполучення вихідної мови, приблизно рівні одиницям мови перекладу, перекладаються аналогом. У мов приблизна схожість;

3) слова і словосполучення вихідної мови, не рівні одиницям мови перекладу, перекладаються нефразеологічними засобами. Застосовується метод художнього опису.

Можна зробити висновок, що слова перекладаються або завдяки відповідній словниковій одиниці в мові перекладу, або, за відсутності відповідної форми в мові перекладу, перекладаються іншими засобами. Особливістю перекладу є те, що, незважаючи на необхідні зміни, що вносяться до вихідного тексту, він сприймається як повноправна заміна оригіналу. При цьому перекладний текст будуть вважати повністю тотожним тексту оригінальному. Однак подібна тотожність є лише теоретично досяжним ідеалом перекладу, який неможливий у перекладацькій практиці.

Норма перекладу є одним із важливих аспектів проблеми якості перекладу. Намагаючись дати визначення норми перекладу, багато вчених розходилися в думках, і було зрозуміло, що універсального вирішення проблеми бути не може. В. Н. Комісаров розглядав поняття норми перекладу як результат взаємодії кількох вимог до тексту перекладу, серед яких важливу роль грали норма еквівалентності перекладу та жанрово-стилістична норма перекладу [1, с. 85]. Вважаючи еквівалентність одним із найважливіших критеріїв, В. Н. Комісаров пропонував розрізняти такі види перекладу, як «адекватний», який досягається на рівні слів і словосполучень, і «еквівалентний», що має на увазі близькість до змісту тексту оригіналу. Адекватність передбачає здатність перекладу виконувати ту саму роль, яку відіграє оригінал.

Переклад став нездійсненним завданням, процесом, в якому неминучі непоправні втрати, смислові і художні. Виділяють два підходи, обидва з яких визнавалися незадовільними: в точності дотримуватися оригіналу, жертвуючи своєрідністю приймаючої мови і літератури (по суті, буквальный переклад) або відійти від тексту оригіналу і відтворити початковий текст мовою перекладу, орієнтуючись саме на його особливості та лінгвокультурологічні аспекти (тобто – вільний переклад, адаптація). З огляду на це було проголошено, що переклад як точне відтворення оригіналу неможливий.

Отже, необхідно зазначити, що, готуючись до перекладу того чи іншого тексту перекладач має бути готовий до зустрічі з низкою труднощів. Зокрема,

з відсутністю аналогів у рідній мові, бо мова може включати не тільки застарілі, а й іншомовні слова (так звані «помилкові друзі»), які на перший погляд зрозумілі, а з іншого боку мають зовсім іншу основу. А отже, якість перекладу буде залежати від досвідченості і кваліфікованості перекладача.

І, звичайно ж, важливо враховувати, що важливість перекладу нині полягає в першу чергу в тому, що майже всі люди на планеті потребують постійного поповнення інформації, і цим зумовлена значна зацікавленість всіх країн у розвитку перекладацької діяльності.

В. В. Сдобников і О. О. Петрова задавалися питанням про доцільність існування великої кількості оціночних термінів, які могли б служити критеріями оцінки якості перекладу. Серед таких термінів виділяються «адекватність», «еквівалентність», «рівноцінність» та інші [4, с. 56]. В. В. Сдобников розглядав два підходи – текстоцентричний (В. С. Виноградов, В. Н. Комісаров, А. Попович) і комунікативно-функціональний (М. Бейкер, Дж. Кетфорд, Ю. Найда, Дж. Хаус).

Головною відмінністю текстоцентричного підходу від комунікативно-функціонального є ігнорування реальної комунікативної ситуації. У рамках комунікативно-функціонального підходу виділяється низка відмінностей між навчальним перекладом і професійним перекладом, який своєю чергою служить засобом забезпечення міжмовної комунікації.

Німецький лінгвіст Дж. Хаус пропонує розрізнати два види перекладу, щоб об'єктивно дати оцінку перекладу – явний переклад і прихований переклад [6, с. 455]. На думку О. О. Селіванової, в основі критики перекладу має лежати лінгвістичний аналіз, який вимагає зіставлення тексту перекладу з текстом оригіналу.

Підходи до оцінки якості перекладу визначаються типом тексту. Особливого характеру ця проблема набуває в разі перекладу художнього тексту, адже однакову складність створюють для перекладача як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні аспекти. У сфері художнього перекладу питання оцінки його якості розглядаються окремою галуззю перекладу – перекладацькою критикою.

Складність оцінки якості художнього перекладу зумовлена багатоаспектністю тексту художнього твору, де кожне слово стає словесним образом і несе значну частину художньо-естетичне навантаження. Слід зазначити, що реципієнтами художнього твору в перекладі можуть бути читацькі кола, відмінні від шанувальників твору-

оригіналу. П. М. Топер вважає, що перекладач художньої літератури має справу з двома групами проблем: макрорівня і мікрорівня. До перших він зараховує художньо-естетичні характеристики твору, а до других – власне мовностилістичні аспекти [8, с. 42].

Модель перекладацької діяльності перекладача художнього твору може бути представлена такими етапами [2, с. 93]:

1) аналіз і інтерпретація (за допомогою різних методів) художнього твору оригіналу та ідіостилію його автора, наявних рецензій та відгуків на твір, що відображають рецепцію твору в культурі і літературі. Ідіостиль письменника розуміється як комплекс художньо-естетичного змісту його творів та їхньої словесної форми у вигляді певного набору засобів мовної виразності. Перекладач на цьому етапі має змодельовати стилістичні доміанти тексту-оригіналу і визначити власну інтерпретаційну позицію;

2) обробка лінгвістичної і екстралінгвістичної інформації. Переклад передбачає особливу обробку інформації, яка можлива при реалізації творчих (інтуїтивних) моментів і аналітичних (усвідомлених і контрольованих) операцій;

3) відбір перекладацьких стратегій відтворення домінуючих засобів мовної виразності твору-оригіналу засобами мови перекладу. Виявлення творчого і евристичного потенціалу перекладача в рішенні перекладацьких завдань із підбору естетично релевантних варіантів передачі метафор, епітетів, авторських неологізмів тощо;

4) переклад в обов'язковому порядку передбачає і рецептивний, і продуктивний аспекти, які включають в себе дії перекладача із текстосприймання і текстотворення. Текст – це одночасно і результат мовленнєвої діяльності, і його продукт, і сам процес його створення [7, с. 153]. Відповідно, перекладач, проаналізувавши текст, виявивши ідіостиль письменника, визначившись із вибором перекладацьких стратегій і обробивши лінгвістичну інформацію, приступає до самого процесу створення тексту перекладу – породження вторинного тексту;

5) у процесі перекладу перекладач має ідентифікувати перекладацькі труднощі, сформулювати для їх подолання перекладацьку задачу, яку необхідно вирішити. Як правило, перекладач стикається з труднощами вибору варіанту перекладу. Ухвалення рішення щодо того чи іншого варіанту вимагає розробки особливих стратегій;

6) аналіз тексту перекладу методом «вторинної інтерпретації», яка покликана контролювати

і підтверджувати спроможність прийнятих раніше перекладацьких рішень.

Залежно від вибраної інтерпретаційної позиції, визначення художньо-естетичної природи твору, його стильової домінанти, перекладач може приймати ті чи інші рішення, які адекватні потребам читачів у цей момент часу, а в іншу історичну епоху вони можуть бути відкинуті читачами або не відповідати наявним нормам перекладу. Це є передумовою для варіативності перекладу, коли співіснують різні переклади одного твору [5, с. 56].

Головним показником якості перекладу художнього твору є його популярність серед читачів, інтерес дослідників і критиків, бажання повертатися до тексту перекладу знову і знову. Кожен історичний період розвитку культури і літератури потребує нових перекладів і перекладачів, але якщо наявний переклад ще не вичерпав себе, якщо він затребуваний, то можна з упевненістю сказати, що переклад задовольняє вимоги читацької публіки, і це свідчить про те, що він виконаний якісно.

Висновки і пропозиції. Нами було визначено, що переклад – це особливий вид мовленнєвої діяльності і міжмовного зв'язку (усний та письмовий). Готуючись до перекладу того чи іншого тексту, перекладач має бути готовий до зустрічі з низкою труднощів. Зокрема, з відсутністю аналогів у рідній мові, бо мова може включати не тільки застарілі, а й іншомовні слова, так званих

«помилкових друзів», які на перший погляд зрозумілі, але мають зовсім іншу основу. А отже, якість перекладу буде залежати від досвідченості і кваліфікованості перекладача. Залежно від вибраної інтерпретаційної позиції, визначення художньо-естетичної природи твору, його стильової домінанти, перекладач може приймати ті чи інші рішення, які адекватні потребам читачів у цей момент часу, а в іншу історичну епоху вони можуть бути відкинуті читачами або не відповідати наявним нормам перекладу. Це є передумовою для варіативності перекладу, коли співіснують різні переклади одного твору.

Головним показником якості перекладу художнього твору є його популярність серед читачів, інтерес дослідників і критиків, бажання повертатися до тексту перекладу знову і знову. Кожен історичний період розвитку культури і літератури потребує нових перекладів і перекладачів, але якщо наявний переклад ще не вичерпав себе, якщо він затребуваний, то можна з упевненістю сказати, що переклад задовольняє вимоги читацької публіки, і це свідчить про те, що він виконаний якісно.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в тому, що результати можуть бути використані в процесі розробки лекційних та практичних курсів із лексикології англійської мови, стилістики англійської мови, теорії англійської мови.

Список літератури:

1. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову : навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти / Карабан В. І., Мейс Дж. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
2. Карпчук Н. П. Лексичні аспекти перекладу : методичні рекомендації з теорії і практики перекладу для студентів IV курсу ф-ту міжнародних відносин / Н. П. Карпчук, Н. М. Петровська, О. І. Сахашик, Л. Й. Семенюк. Луцьк : РВВ — Вежа, 2006. 116 с.
3. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу : підручник / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2000. 448 с.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844с.
6. Селіванова О. О. Нова типологія перекладацьких трансформацій. *Світ свідомості в мові*. 2012. С. 455–471
7. Beaugrande R. Text Linguistics at the Millennium: Corpus data and Missing Links. *Text*, 20 (2), 2000. P. 153–195.
8. Schleiermacher F. On the Different Methods of Translating. *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida* / ed. by Rainer Schulte and John Biguenet. London-Chicago: The University of Chicago Press, 2001.

Chulanova G. V., Kharchenko V. Yu. TEXT-CENTRIC APPROACH TO TRANSLATION

The article analyzes the features of the text-centric approach to translation. Translation has been identified as a special type of speech activity and interlingual communication: oral and written. When preparing to translate a text, the translator must be ready to meet with a number of difficulties. In particular – with the lack of analogues in the native language, as the language may include not only outdated but also foreign words, the so-called "false friends", which at first glance are clear, but on the other hand have a completely different basis.

The author also singles out text-centricity and integrity as the main principles of linguistic-artistic analysis of the text of the translation of a work of art; the functional conformity of the translation to the original can be determined only in general terms by comparing the image of the author (the strategy of constructing the original work) with the image of the translator (the strategy of constructing the translation).

Approaches to assessing the quality of translation are determined by the type of text. This problem acquires a special character in the case of translation of a literary text, as the same complexity is created for the translator as linguistic and extralinguistic aspects. In the field of literary translation, the issues of assessing its quality are considered in a separate field of translation – translation criticism. The complexity of assessing the quality of literary translation is due to the multifaceted text of the work of art, where each word becomes a verbal image and carries a significant part of the artistic and aesthetic load.

Depending on the chosen interpretive position, determining the artistic and aesthetic nature of the work, its stylistic dominance, the translator can make certain decisions that are adequate to the needs of readers at this time, and in another historical epoch they may be rejected by readers or do not meet existing translation standards. This is a prerequisite for translation variability when different translations of the same work coexist.

In the process of translating a literary text, in order to achieve accurate and adequate translation, various translation transformations are used.

When translating from English to Ukrainian most often antonymous translation and compensation were used. Approaches to assessing the quality of translation are determined by the type of text.

The complexity of assessing the quality of literary translation is due to the multifaceted text of the work of art, where each word becomes a verbal image and carries a significant part of the artistic and aesthetic load. It should be noted that the recipients of a work of art in translation may be readers who are different from fans of the original work. PM Topper believes that the translator of fiction deals with two groups of problems: macro-level and micro-level

This problem acquires a special character in the case of translation of a literary text, as the linguistic and extralinguistic aspects create the same complexity for the translator. In the field of literary translation, the issues of assessing its quality are considered in a separate field of translation – translation criticism. The complexity of assessing the quality of literary translation due to the multifaceted text of the work of art, where each word becomes a verbal image and carries a significant part of the artistic and aesthetic load.

The main difference between the text-centric approach and the communicative-functional one is ignoring the real communicative situation. Within the communicative-functional approach, a number of differences between educational translation and professional translation are distinguished, which, in turn, serves as a means of ensuring interlingual communication.

Key words: *approach to translation, text-centricity, linguistic-artistic analysis, integrity, transformation, functioning, quality of translation.*